

MUSLAD ARASTIRMA RAPORLARI-37

ANAYASA REFORMU
VE
YÖNETİMİN
DEMOKRATİKLEŞMESİ

NİSAN 2000

MUAYYET KANAVICI VE İSADAMİ KURUM DERNEĞİ

ANAYASA REFORMU VE YÖNETİMİN DEMOKRATİKLEŞMESİ

Nisan 2000

MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

Adres: Meridiye Cad. No: 7/50, Meridiyeköy - 80310 İSTANBUL

Tel: (0 212) 213 61 00 (20 hat) - Faks: (0 212) 213 78 90 - 236 01 82

e-mail: musiad@musiad.org.tr - www.musiad.org.tr

Bu Rapor MÜSİAD'da
Araştırmalar ve Yayın Komisyonu
Yönetiminde Hazırlanmıştır.

ISBN 97062-2-9

İç Düzen, Kapak
Pusulâ 347 02 20
Baskı
Erkam Matbaası

Her hakkı mahfuzdur.
Bu Rapordan ancak MÜSİAD'ın
izni alınmak veya MÜSİAD kaynak
gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

ÖNSÖZ

Dünya'daki hızlı değişime bağlı olarak Türkiye ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda çok yönlü bir arayış sürecine girmiş bulunmaktadır. Bir ara rejimde hazırlanan 1982 anayasası başta olmak üzere, tek parti döneminin izlerini taşıyan siyasi ve idari hukuk mevzuatının değişmesi toplumumuzun bütün kesimlerince arzu edilmektedir. Siyasi partiler, meslek teşekkülleri ve sivil toplum kuruluşları arasında, insan haklarına dayalı, sivil ve demokratik bir anayasanın hazırlanması konusunda konsensüs oluşmuştur.

Anayasalar, toplumda bulunan farklı düşünce, inanç, sosyal sınıf ve statüden insanların barış içerisinde bir arada yaşamasının genel kurallarını gösteren sosyal sözleşmelerdir. Devlet organlarının kuruluş ve işleyişini hukukla sınırlayan anayasalar, insanların temel hak ve özgürlüklerini güvenceye alarak, siyasi rejimin demokratikleşmesini sağlar. Ülkemizdeki anayasalar ise genellikle olağanüstü dönemlerde yapıldığından, vatandaşa güvenmeyen ve fertlere karşı devleti koruyan bir anlayışın ürünüdür.

Tek parti döneminin tarıma dayalı ekonomi anlayışı ile henüz şehirleşmemiş, dışa kapalı toplum anlayışını yansıtan merkeziyet ağırlıklı yönetim sistemi de, Türkiye'nin gelişmesinin ve hızla kalkınmasının önündeki en önemli etkenlerden biridir. Nitekim, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda, kamu kesiminden daha kaliteli mal ve hizmetler üreten sivil toplum kuruluşları, bürokratik engelleri aşarak dışa açılmada zorlanmaktadır.

MÜSİAD, her şeyden önce üyelerinin ve ülkemizin ekonomik sorunlarıyla ilgilenen bir sivil toplum kuruluşudur. Ne var ki, ekonomik alandaki sorunlarımızın temelinde büyük ölçüde, toplumun önünü tıkayan yasakçı hukuk düzeni ve bürokratik yönetim anlayışı yer almaktadır. Bu nedenle ülkemizin siyaset, anayasa ve yönetim sorunlarıyla ilgilenmek de MÜSİAD için zorunlu hale gelmiş bulunmaktadır.

Ekonomisi dışa açılan ve AB ile bütünleşme süreci hızlanan Türkiye'nin önümüzdeki dönemdeki en önemli gündemi, "devletin faaliyet alanını sınırlamak, sivil toplum üzerindeki resmi denetimleri hafifletmek ve yasakçı hukuk sistemini demokratikleştirmek" olacaktır. Bu süreci hızlandırarak, siyasi sistemimizin gerçek anlamda demokratikleşmesi ve hukuka dayalı olarak daha verimli hizmet üreten bir kamu yönetiminin kurulmasına katkıda bulunmak için, kuruluşunun 10. yıl anısına, MÜSİAD bu raporu hazırlatarak yetkililerin ve kamuoyunun takdirine sunmaktadır.

"Anayasa Reformu ve Yönetimin Demokratikleşmesi" raporumuzun hazırlanmasını organize eden MÜSİAD Araştırmalar ve Yayın Komisyonu üyesi arkadaşlarımıza, danışmanlık hizmeti veren değerli ilim adamlarına ve tüm çalışma ekibine teşekkür ederim.

B. Ali Bayramoğlu

Yönetim Kurulu Başkanı

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	5
1- HÜKÜMET SİSTEMİ TERCİHİ NETLEŞMELİDİR	9
2- PARLAMENTO'NUN İTİBARI KORUNMALIDIR	11
3- PARTİ İÇİ DEMOKRASİ SAĞLANMALIDIR	12
4- İDARÉİN HUKUKA BAĞLILIĞI SAĞLANMALIDIR	13
5- ÖZERK KURUMLAR DEMOKRATİKLEŞMELİDİR	16
6- DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI ÖZERK OLMALIDIR	18
7- KİŞİ HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ KORUNMALIDIR	19
a- İnanç Özgürlüğü	19
b- Eğitim ve Öğrenim Özgürlüğü	20
c- Katılım Hakkı	20
d- Bilgi Edinme Hakkı	21
e- Kılık-Kıyafet Özgürlüğü	21
8- YARGI, BAĞIMSIZ VE TARAPSIZ OLMALIDIR	22
9- DÜŞÜNCE SUÇU AYIBI SON BULMALIDIR	24
10- EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER KORUNMALIDIR	26
11- İÇ VE DIŞ BORÇLANMAYA ANAYASAL SINIRLAMA GETİRİLMELİDİR	29
12- MEDYANIN HAKSIZ REKABETİ ÖNLENMELİDİR	30
SONUÇ	31

GİRİŞ

Türkiye, tarihi tecrübesi, coğrafi konumu, genç ve dinamik nüfusu, zengin tabiat kaynakları bakımından bölgesinde lider ve dünyanın en gelişmiş 10 ülkesinden biri olma imkanlarına sahiptir. Bu imkanlarını harekete geçiren Türkiye, bir yandan İslam Ülkeleri ve bağımsızlığını yakın geçmişte kazanan Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerini geliştirirken, diğer yandan da Avrupa Birliği ile bütünleşmektedir.

Hızla dışa açılan ve Avrupa ile bütünleşen Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasi alanlardaki mevcut yapılanmasını zorlayan yeni arayışlara girmesi kaçınılmaz görünmektedir. Çoğu ideolojik nitelikli yasak ve sınırlamaları kendi çabası ile aşan toplum, önüne çıkarılan bürokratik engellemelere rağmen, çok sesli ve demokratik nitelikler kazanmaktadır.

Ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri kamu kesiminden daha kaliteli mal ve hizmetler üretmektedir. Toplum her bakımdan devletin önüne geçmiş, kendi tarihi çizgisini yakalamak ve bölgesel rolünü üstlenmek için önüne çıkarılan engelleri aşma mücadelesi vermektedir.

Toplumun kendi gücünü kullanarak gelişmesini sağlamasının önündeki en önemli engellerden biri de "devleti topluma karşı koruyan, yasakçı anayasa ve merkeziyet ağırlıklı yönetim sistemidir." Son yıllarda Türkiye'nin anayasa sorunu kapsamlı şekilde çeşitli platformlarda tartışılmış ve "da-

ha çoğulcu, daha fazla katılımcı, toplumsal dengeleri gözetten, temel hak ve özgürlükleri tam olarak güvence altına alan, hukukun üstünlüğüne dayanan sivil bir anayasa yapılması konusunda farklı toplum kesimleri arasında görüş birliği oluşmuştur.”

Birden çok manaya gelebilen kelime ve kavram karmaşası içinde, anayasa, kanun ve kararnameler anlaşılabilirlikten çok, yorumlanabilir hale gelmekte ve bundan da toplum çlımsuz şekilde etkilenmektedir. Dolayısıyla, yapılacak çalışma ve değişiklikler, keyfi yorumlara imkan vermeyen, anlaşılabilir ve kesin hatları ile belli ifadelerle yazılmalı ve böylece anlama ve algılama karmaşasına son verilmelidir.

MÜSİAD olarak, Anayasa’da yer almasını ve genel olarak yönetim sistemimizde değiştirilmesini uygun bulduğumuz görüşlerimizi, yasama organına yol gösterici olması temennisi ile bir rapor halinde kamuoyuna sunmayı uygun bulduk. Bu alandaki görüşlerimiz özet olarak şöyle sıralanabilir:

- 1- Hükümet sistemi tercihi netleşmelidir
- 2- Parlamento’nun itibarı korunmalıdır
- 3- Parti içi demokrasi sağlanmalıdır
- 4- İdarenin hukuka bağlılığı sağlanmalıdır
- 5- Özerk kurumlar demokratikleşmelidir
- 6- Diyanet İşleri Başkanlığı özerk olmalıdır
- 7- Kişi hak ve özgürlükleri korunmalıdır
- 8- Yargı, bağımsız ve tarafsız olmalıdır
- 9- Düşünce suçu ayıbı son bulmalıdır
- 10 - Ekonomik özgürlükler korunmalıdır
- 11 - Medyanın haksız rekabeti önlenmelidir
- 12 - İç ve dış borçlanmaya anayasal sınırlama getirilmelidir

HÜKÜMET SİSTEMİ TERCİHİ NETLEŞMELİDİR

Devletin siyasi ve idari yapısının oluşmasında tercih edilen hükümet sisteminin niteliğini büyük ölçüde kuvvetler arasındaki ilişki belirler. Bu nedenle “yasama, yürütme ve yargı” kuvvetleri arasında, rejimin tarifini kolaylaştıran bir ilişkiler sistemi benimsenmelidir.

Devletin üst düzey siyasi ve idari makamlarının seçilmesi, atanması, hakları, görevleri, yetkileri tartışmaya fırsat vermeyecek biçimde açık ve kesin hükümlerle düzenlenmelidir. Parlamenter sistemde hükümetin güvenoyunu nasıl alacağı gibi temel bir ilke tartışma konusu olmamalıdır. İktidar olma, iyi niyetli ve idealist insanları bile yozlaştırabilen bir mekanizmadır. Ülkeyi yönetecek insanların iyi niyetli oldukları kabul edilmeli, fakat kötü niyetli olanların bile istismar edemeyecekleri kadar açık ve kolay anlaşılır mekanizmalar kurulmalıdır.

Türkiye’de temsili sisteme geçildiği günden bu yana siyasi rejim, parlamenter sisteme doğru gelişen bir eğilim göstermiştir. Sıkça yaşanan rejim bunalımları, parlamenter sistemin kötü çalışmasından değil, aksine sistemden sapılmasından kaynaklanmıştır. Türkiye’de genel olarak siyasi mücadele, parlamentoda çoğunluğu alarak hükümet olabilmek için yapılır. Halbuki hedef daha kaliteli hizmet olmalıdır. Demok-

ratikleşme sürecinin henüz başında olan Türkiye’de, başkanlık sistemi parlamentoyu ikinci plana itebilir. Ayrıca mevcut idari yapı başkanlık sistemini taşımaya uygun da değildir. Ancak idari yapıda çok köklü bir reform yapılarak mahalli yönetimlerin güçlendirilmesi halinde başkanlık sistemi de benimsenebilir. Bu nedenle anayasada hükümet sistemi tercihi netleşmelidir.

Parlamenter sistemde Cumhurbaşkanı, Parlamento tarafından seçilir, temsili nitelikli yetkiler kullanır ve sorumluluğu yoktur. 1982 Anayasası Parlamento tarafından seçilen Cumhurbaşkanına geniş yürütme yetkileri vererek parlamenter sistemin dışına çıkmıştır. Bu tercih Cumhurbaşkanı, kendi başına hükümet işleri yapmaya sevketmekte ve bazen Bakanlar Kurulunu güç duruma düşürebilmektedir. Bu durum sadece Cumhurbaşkanlığı makamını işgal eden kişinin tutumundan değil, aynı zamanda anayasanın ona tanıdığı güçlü yetkilerden kaynaklanmaktadır. Anayasadaki mevcut statüsü korunduğu sürece, bu makama, tarafsızlığına kimsenin itiraz etmeyeceği, hareketlerinde son derece temkinli biri gelse dahi, yetkilerini tam olarak kullanması halinde hükümet ve parlamento ile çatışması kaçınılmazdır.

Devletin ve milletin başı olan Cumhurbaşkanlığı makamının politik tartışmalarla yıpranmaması ve hizmetin daha verimli yürütülebilmesi için şu üç alternatiften biri tercih edilebilir;

1. Cumhurbaşkanı Parlamento tarafından seçilebilir ve sadece sembolik nitelikli devlet yetkilerini kullanabilir;
2. Halk tarafından seçilebilir ve bazı değişikliklerle mevcut yetkilerini ve statüsünü koruyabilir.
3. Başkanlık sistemine geçilerek yürütme yetkisi tamamen devlet başkanına devredilebilir.

PARLAMENTO'NUN İTİBARI KORUNMALIDIR

Siyasi iktidarın seçimle belirlendiği demokratik rejimlerde, devletin en temel kurumu Parlamento'dur. Parlamento bir siyasi kurum olarak güçlendikçe, kişiye bağlı egemenlik anlayışından milli egemenlik anlayışına geçilmiştir. Başta düşünce, inanç ve teşebbüs özgürlüğü olmak üzere, klasik hak ve özgürlüklerin yasal güvenceye alınmasında parlamento en etkili rolü oynamıştır. Parlamento'nun tarihi rolünü sürdürebilmesi için, herşeyden önce, önerilen düşünceler ve ülkenin sorunları özgürce tartışılabilmesi, bu nedenle parlamentoların yasama ve kürsü dokunulmazlığına müdahale edilmemelidir.

Anayasada Parlamento'ya verilen yasama fonksiyonunun parlamento-dışı organlarca baskı altında tutulmasına ve başka isimler ve güçler adına kullanılmasına izin verilmemelidir.

İdarenin düzenleyici işlemlerinden olan tüzük, yönetmelik, tebliğ ve genelgelerin kanunlar yerine geçmesi engellenmelidir.

Yüksek mahkemelerin, kanunları veya kanun hükmünde kararname iptal eden kararlarının, yeni uygulamalara yol açacak hükümler tesis edecek biçimde değerlendirilmesi engellenmelidir.

PARTİ İÇİ DEMOKRASİ SAĞLANMALIDIR

Demokrasinin vazgeçilmez kurumlarından olan siyasi partilerin iç yapılarının demokratik işlemlerini sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Yürürlükte olan Siyasal Partiler Kanunu, partilerin tamamen yukarıdan aşağıya doğru bir emir-komuta ile yönetilmesini ve mutlak kontrolünü esas almaktadır. Siyasi partilerde karar alma süreçlerine tabanın katılımını sağlayacak, lider sultasına mani olacak, gerçek manada çoğunluğun siyasal hayatta temsilini sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.

Siyasi parti karar organlarının oluşumunda ve milletvekili adayları ile belediye başkan adaylarının belirlenmesinde parti üyelerinin söz sahibi olması yasal hükme bağlanmalıdır. Ancak bu sayede siyasetin önünü tıkayan liderlik sultanlığı kırılabilir ve yeni kadroların siyasete atılmasının önü açılabilir.

İDARENİN HUKUKA BAĞLILIĞI SAĞLANMALIDIR

Türk yönetim sisteminde kaynak ve yetkiler merkezi otoritenin elinde toplanmıştır. Görev ve yetkiler, **demokratik hukuk devletinin gereklerine göre yeniden düzenlenmeli ve merkezde toplanan yetkiler yukarıdan aşağıya, merkezden çevreye doğru dağıtılmalıdır.** Yürütmenin merkezi olan Başbakanlık'ta yığılan karar alma yetkisi, önce bakanlıklara, daha sonra da illere ve ilçelerdeki yönetim birimlerine dağıtılmalıdır.

Mahalli idareler gerçek anlamda özerk yönetimler haline getirilmeli, özel idareler ile belediyelerin yetkileri genişletilmeli, mali yapıları güçlendirilmeli, yetki ve sorumlulukları net bir şekilde belirlenerek yetki karmaşasına son verilmelidir.

Yetki ve gücünü kaybetme endişesinde olan merkezi otorite bu endişeyi bırakmalı ve mahalli idarelerin güçlendirilmesi konusunda genel olarak sağlanan konsensüs, vatandaşların da meselelerini bulunduğu il veya ilçede çözebilmesi için vakit kaybetmeden hayata geçirilmelidir.

Sıkıyönetim uygulamaları bir yandan askerlerin yönetime müdahalesine imkan verirken, bir yandan da ordunun yıpranmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle, **"olağanüstü yönetim" ilkeleri yeniden düzenlenmeli ve "sıkıyönetim" uygulaması hükmü anayasadan çıkartılmalıdır.**

Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmalı ve siyasi temsilde sivil otoritenin üstünlüğü sağlanmalıdır.

Türkiye'nin demokratikleşme sürecindeki önemli handikaplarından biri de, ağırlığını askeri üyelerin oluşturduğu "Milli Güvenlik Kurulu" dur. 1982 Anayasasının 118. maddesine göre Milli Güvenlik Kurulu'nun görev ve yetkileri şu şekilde tarif edilmektedir; "Milli Güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili kararların alınması ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kurulu'na bildirir. Kurul'un devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınır".

Anayasa'nın hazırlandığı 12 Eylül öncesinin şartları dikkate alınarak oluşturulan Milli Güvenlik Kurulu, bugün T.B.M.M.'nin görev alanına giren hususların görüşüldüğü ve kararlarının Hükümet ve Meclis tarafından uygulanması zorunlu görülen bir tür baskı organı niteliği arz etmektedir.

Halbuki, MGK'nın mevcut yapısı Kopenhag kriterlerine aykırıdır. Kurul'da, askeri üyelerin çoğunlukta olması, demokrasiyi askerin vesayetine bağlayan bir fonksiyon icra ettiği şeklinde algılanmaktadır.

Yapılacak yeni düzenlemede, Milli Güvenlik Kurulu'nun görevleri daraltılmalı, Kurul'da askeri kesim sadece Genel Kurmay Başkanı ile temsil edilmeli, Milli Güvenlik Kurulu genel sekreteri sivil kamu görevlileri arasından tayin edilmelidir.

İsmi gereği, MGK'da sadece güvenlikle ilgili konular görüşülerek karara bağlanmalıdır. Anayasa'da MGK'nın görev ve sorumlulukları ile aldığı kararların hukuki niteliği somut olarak tanımlanmalı; Hükümetin ve Parlamento'nun üstünde bir kurum hissi verecek düzenlemelerden kaçınılmalıdır.

Ayrıca, Türkiye'de yönetimin demokratikleşmesi için, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun keyfi uygulamalara imkan veren hükümleri değiştirilmeli; Dernekler Kanunu ve Yardım Toplama Kanunu sivil toplumun kamu hizmetlerine gönüllü katılımını özendirici biçimde yeniden düzenlenmelidir.

Kamu yönetiminde denetim mekanizmasının politik ve taraflı işlemesi sonucu, rüşvet ve yolsuzlukların önünü almak zorlaşmaktadır. Yolsuzlukların önlenmesi ve hizmetlerin daha kaliteli yürütülebilmesi için, birçok demokratik ülkelerde olduğu gibi, parlamentoya bağlı olarak çalışan, görev ve yetkileri kanun ile açıkça belirlenen bir kamu denetçiliği sistemi (Ombudsman) kurulmalıdır.

ÖZERK KURUMLAR DEMOKRATİKLEŞMELİDİR

1982 Anayasası ile geliştirilen Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) ve TRT gibi özerk kurumların yönetim organları, Parlamento'nun etkili olduğu demokratik yöntemlerle seçilen üyelerden oluşmalı ve bu kurumların tüm kararları yargı denetimine tabi olmalıdır.

Radio ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve Rekabet Kurulu da bu kapsama alınmalı, haksızlığa ve ayrımcılığa meydan vermeden ve etki altında kalmadan görevlerini yerine getirmelidir. Tüm bu özerk kurumların yönetim organlarının oluşumunda ağırlık, ehliyet ve liyakat gözönünde tutularak, Meclis tarafından seçilen üyelere verilmelidir.

1982 Anayasası'nın 42. Maddesinin, "Kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz" hükmüne rağmen, YÖK'ün keyfi uygulamaları ile en değerli varlığımız olan gençlerimizin öğrenim hakları engellenmektedir. Eğitim ve öğretim hakkının sadece YÖK'ün takdirine bırakılması demokratik yönetimle bağdaşmamaktadır. Yüksek Öğretim Kurulu'na ilişkin anayasal düzenlemeler gözden geçirilmeli ve YÖK'ün görevleri, üniversiteler arası koordinasyonu sağlamaya yönelik çalışmalarla sınırlandırılmalıdır.

Yüksek öğretim kurumlarının giderlerinin her yıl Parlamento'da kabul edilen bütçe gelirlerinden hükümetçe karşılandı-

ğı aşıkardır. Dolayısıyla, Parlamento'nun ve Hükümetin, bütçesini karşıladığı YÖK'ün yapısı ve fonksiyonu üzerinde söz sahibi olması da kaçınılmazdır. Bu çerçevede, Parlamento'yu oluşturan siyasi partiler, milletvekili sayılarıyla orantılı olarak, bu kurumların yönetiminde görev alacak üyelerin bir bölümünü seçmelidir.

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI ÖZERK OLMALIDIR

Devletin, din eğitimi gözetim ve denetim altında tutması ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi sağlama adına da olsa, bünyesinde Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir kurumu bulundurması ve bu yolla dini faaliyetleri organize etmesi, denetim ve gözetim altında tutması laiklik ilkesi ile çelişmektedir.

Türkiye'nin özel şartlarının böyle bir kurumun varlığını gerekli kıldığı ve bu kurumun Osmanlı'dan Cumhuriyete devredilen Şer'iye ve Evkaf Vekaleti'nin devamı olduğu düşünülerek, şöyle bir düzenleme yerinde olabilir; Vakıflar İdaresi tüm maddi varlığı ile beraber genel idareden ayrılarak Diyanet İşlerine bağlanabilir. Vakıfların gelirleri ile giderlerini karşılayan Diyanet İşleri, Başkanını ve diğer organlarını yasaların belirlediği esaslara göre kendi bünyesinden seçebilir. Böylece Diyanet İşleri Başkanlığı, genel idarenin vesayeti altında çalışan, bütçesini kendi öz kaynaklarından sağlayan, organlarını kendi seçen özerk bir kuruma dönüşebilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın özel fonksiyonu dışında, Hac ve Umre organizasyonlarını yaparken özel seyahat şirketleri karşısında haksız rekabet oluşturacak imtiyazlı konumuna son verilmelidir. Bu kurum, Hac ve Umre ile ilgili olarak kota dağıtımı ve denetim dışında görev yürütmemelidir.

KİŞİ HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ KORUNMALIDIR

a) İnanç Özgürlüğü

İnsanların inanma veya inanmama, inanç veya inançsızlıklarını yaşama, açıklama, öğrenme ve öğretme, inançları doğrultusunda örgütlenme hakları anayasada güvence altına alınmalıdır. 1982 Anayasasının 24. maddesine göre “Din ve Ahlak Eğitimi ve öğretimi Devletin gözetim ve denetiminde yapılır”. Ülkenin kültürel zenginliği açısından din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin okullarda öğretilmesi devam ettirilmelidir.

Zorunlu olan din kültürü ve ahlak öğretimi dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlı olmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye’nin her yerinde isteğe bağlı olarak din öğretimi hizmeti vermeli, vatandaşların dinini öğrenme talebi, yaş sınırlaması olmaksızın kabul edilmelidir.

12 yaşından küçükler için din dersi ve Kur’an eğitimi yasaklayan kanun hükmü değiştirilmeli ve yaş sınırlaması kaldırılmalıdır. Yaz Kur’an kursları herkese açık olarak serbestçe yapılabilmelidir.

b) Eğitim ve Öğrenim Özgürlüğü

Ağustos 1997’de kanunlaştırılan 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulaması eğitim sistemimizi felç ettiği gibi, son 2,5 yıldır sosyal gerginliklere ve toplumda büyük huzursuzluklara yol açmıştır. İmam-Hatip okullarının ve mezunlarının gelişmesini engellemek adına yürütülen baskıcı ve dayatmacı uygulamalar, bu okulların yanında, Fen liseleri, meslek liseleri, teknik okullar, çıraklık okulları ve Kur’an Hafızlık Kurslarına giden öğrenci sayısını büyük ölçüde azaltmış ve eğitimin kalitesini düşürmüştür.

8 yıllık zorunlu temel eğitim, iki kademeli hale getirilmeli, ilk 5 yıldan sonra öğrencinin kabiliyetine ve eğilimine göre yönlendirmeli olmalı, kalite ve seviyesi yükseltilmelidir.

Mesleki Eğitimden üniversitelere geçişteki engeller kaldırılmalıdır. İmam Hatip Okullarının ve Kur’an Kurslarının fonksiyonlarının azaltılmasına yönelik olarak alınan kararlar, bir yandan toplumsal barışı zedelerken, diğer yandan da meslek okulları mezunlarına üniversite kapılarını adeta kapatmıştır. Devletin kendi eğitim sistemindeki okullar arasında farklı puan uygulaması ile ayrımcılık yapması, anayasada öngörülen eşitlik ilkesine aykırıdır.

c) Katılım Hakkı

Kamu hizmetlerinin yürütülmesine vatandaşın gönüllü katılımı toplumsal kalkınmayı hızlandırır. Bu nedenle, sivil toplumun örgütlenmesi teşvik edilmeli ve kamusal hizmetlerin yürütülmesine katılımı sağlayacak imkanlar artırılmalıdır. Bu çerçevede, sivil toplum temsilcilerine kamu yönetimini denetleyecek Ombudsman’lık yetkisi verilmelidir.

d) Bilgi Edinme Hakkı

Kamu yönetiminde açıklık ve vatandaşın bilgi edinme hakkı, demokratik bir hukuk devletinin en temel özelliklerindendir. Bu nedenle, Anayasa’da kamu faaliyetlerinin halk tarafından açıkça izlenmesini sağlayacak tedbirler alınmalıdır. Resmi kurumlara sunulan dilekçelere ilgili görevlilerin cevap vermesi zorunlu olmalı, cevap vermeyenlere cezai hükümler uygulanmalıdır.

e) Kılık ve Kıyafet Özgürlüğü:

Binlerce genç kızımız, başörtüleri gerekçe gösterilerek, anayasayla güvence altına alınan eğitim ve öğrenim hakkından mahrum edilmektedir. Kılık kıyafete ilişkin yürürlükte bulunan yegane düzenleme olan 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu’nun ek 17. Maddesine göre; “Yürürlükteki kanunlara aykırı olmak kaydıyla yüksek öğretim kurumlarında kılık kıyafet serbesttir”. Bu maddenin “üniversitelere girişte kılık ve kıyafetin serbest olduğu” şeklinde yorumlanması gerekirken, yasaklayıcı biçimde yorumlanması, hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmaz.

Kılık ve kıyafet yasağı koyan kanuni bir düzenleme yokken, yönetmelik, tebliğ ya da genelgeler ile yasak getirilmesi hukukun temel prensiplerine aykırıdır. 1982 Anayasası, düzenlemiş olduğu hak ve özgürlükleri sınırlama yetkisini YÖK’e veya başkaca kamu kurumuna vermemiştir. Bu hak, temel hakların özüne dokunmama koşulu ile yalnızca TBMM’nindir ve kanunla kullanılır. Kılık ve kıyafetin seçimi, tümüyle kişinin tercihi olan bir haktır. Kıyafete yönelik sınırlamalar ancak teknik, güvenlik ya da sağlık gibi zorunlu sebeplere dayalı olarak ve hakkın özüne dokunmadan yapılabilir.

YARGI, BAĞIMSIZ VE TARAFSIZ OLMALIDIR

Yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı sağlanmalıdır. Ancak demokratik teamüller gereği, yargının halkın iradesinin üstüne çıkması ve denetimsiz bir noktaya yükselerek güçler arasındaki dengeyi bozması da engellenmelidir.

Anayasa'nın 37. Maddesinin, "Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz" hükmüne rağmen, 143. Madde ile tamamen olağanüstü bir mahkeme olan Devlet Güvenlik Mahkemesi ihdas edilmesi, demokratik hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmaz. Demokratik hukuk devletinde, suç teşkil eden bir fiil, her ne sebeple ve her neye karşı işlenirse işlensin, bunu yargılama "tabii hakim" ilkesi gereğince genel mahkemelerin görev ve yetkisinde olmalıdır.

Uygulamada adaletsiz sonuçlar doğuran bu çelişkili durum düzeltilmeli; Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılarak, yetkileri Ağır Ceza Mahkemelerine verilmelidir.

"Devlet Güvenliği" kavramı, totaliter ve otoriter yönetimlere özgü, eski ve suistimale açık bir kavramdır. Demokratik yönetimlerde ise ülkenin ve ülkede yaşayan insanların korunması esastır.

Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçiminde Parlamento'nun görüşü alınmalı ve Cumhurbaşkanı tek seçici olmaktan çıkarılmalıdır.

Askeri Mahkemelerin yetkileri daraltılmalı, görevleri tamamen ihtisas alanlarıyla ilgili davalarla sınırlandırılmalı, sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmasına son verilmelidir.

Askeri Yüksek idare Mahkemesi ve Askeri Yargıtay kaldırılmalıdır. Alt derece Askeri Mahkemelerce verilen kararlar, Yargıtay ve Danıştay'da bu işlere bakmak üzere kurulacak dairelerde temyiz edilmelidir.

Siyasetçilerin, görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlar hakkında yürütülen bir ceza yargılaması olan "Yüce Divan" görevi, Anayasa Mahkemesi'nden alınarak Yargıtay Ceza Dairelerine verilmelidir.

1982 Anayasasının 125.maddesinin "idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır" hükmüne karşın, "Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askeri Şura kararları yargı denetimi dışında tutulması" çelişki doğurmaktadır. Bu nedenle, Yüksek Askeri Şura kararları yargı denetimine tabi kılınmalıdır.

Bunun gibi, olağanüstü dönemlerde Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameler ile Anayasa'nın Geçici 15. Maddesinde belirtilen ve 12 Eylül 1980 Döneminin idari işlemlerinin de yargı denetimi dışında tutulması, hukuk devleti ilkesine aykırıdır. Dolayısıyla, Anayasa'nın Geçici 15. Maddesi de kaldırılmalı ve o dönemde yapılan düzenlemeler ile işlemlere karşı yargı yoluna gidilmesine imkan sağlanmalıdır.

DÜŞÜNCE SUÇU AYIBI SON BULMALIDIR

Düşünme, canlılar içinde sadece insana tanınan bir imtiyazdır. İnsanoğlu düşünerek yenilikler yapar ve böylece çevresini ve ülkesini geliştirir. Bu nedenle düşünceyi yasaklayan toplumlar diğer toplumlarla girdiği yarışı kaybeder. Türkiye son yıllarda düşüncesi nedeni ile hapsedilen siyasetçi, gazeteci, yazar ve işadamlarının ayıbını taşıyamaz hale gelmiştir.

Düşüncesini açıklayan siyasetçi ve aydınların önünü kesen Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi her türlü keyfi yorumlanmaya müsaittir. Getirdiği hapis cezası bakımından ağır bir kanun maddesi olmasa da, sonuçları bakımından ağır hükümler doğurmaktadır. Suçun tanımında, "din farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa tahrik" gerektiği halde, uygulamada dindar olanlarla dindar olmayanların veya laik olanlarla olmayanların birbirine karşı tahriki suç sayılmaktadır. İlgili yasa maddesi, uzun yıllardan beri Ceza Kanununda mevcut bulunmasına rağmen uygulanmamıştır. Son yıllarda gazeteci, yazar, işadamları ve siyasetçilere yoğun olarak uygulanan 312. maddenin yürürlükten kaldırılan eski 163. Maddenin yerine zorlanarak uygulandığı, yargı kurumlarının en üstünde bulunan kişilerce itiraf edilmektedir.

312. maddeyi uygulayan hakimler, kıyas ve yorum yapmaktadır. Oysa kıyas ve yorum yoluyla suç ihdas etmek ve mah-

kumiyet kararı vermek, ceza yargılamasının temel prensiplerine aykırıdır. Yanlış uygulamalara son vermek için, TCK 312. maddesi kaldırılmalı, veya suç tanımı yeniden gözden geçirilerek yoruma ve kıyasa imkan vermeyecek biçimde suçun unsurları belirlenmelidir. Ayrıca bu madde ile ilgili olarak, ömür boyu kamu haklarından mahrumiyet ve siyaset yasağı gibi ölçüsüz ve insafsız bir ceza uygulanması hükmü mutlaka kaldırılmalıdır.

Aynı durum TCK'nın 159 ve 313. Maddeleri ile Terörle Mücadele Kanunu'nun 8. Maddesi için de geçerlidir. Bu maddelerin uygulanması suç tanımından ve unsurlarından uzaklaşmıştır. TCK 312. Madde gibi, bu yasa maddeleri de Türkiye'nin demokratikleşme sürecinin önündeki engellerdendir ve mutlaka değiştirilmelidir.

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER KORUNMALIDIR

Ülkemizin ekonomik alanda birçok problemleri mevcuttur. Muhtelif raporlarımızda bu meseleler teknik olarak detaylı bir biçimde ele alındığı için, burada sosyal problem oluşturan ekonomik konulara ağırlık vermeyi uygun bulduk.

İfade ve inanç hürriyetine yönelik baskılar ve kısıtlamalar, ekonomik faaliyetlerde ve teşebbüs hürriyeti alanında da giderek artmaktadır. Ülke ekonomisi için çalışan, ihracat ve vergi rekortmeni olan bazı işadamları, temelsiz iddia ve isnatlarla adeta bir terör suçlusu gibi gece yarısı evlerinden apar-topar götürülüp, gözaltına alınmakta, ürünleri boykot edilmekte, kamu ihaleleri ve özelleştirme ihalelerinden usulsüz ve gayri hukuki şekilde dışlanmaktadır.

Yabancı sermayenin gelmesi için tüm dünyada çılgınca teşviklerin verildiği bir dönemde, Türkiye'ye son yıllarda azalan bir trendle, yılda ancak 500-600 milyon dolarlık yabancı sermaye gelebilmektedir. Buna rağmen hükümetler kendi girişimcilerinin önünü keserek ve onlara adeta bir terörist muamelesi yaparak ülkenin ekonomik geleceğini tehlikeye düşürmektedir.

Yurt dışındaki işçilerimize ve tasarruflarını yurtiçinde yatırıma dönüştüren ciddi ve güvenilir ticari şirketlere karşı ayrımcılık ve haksız baskılar yapılmaktadır. Sermaye Piyasası Kurulu Kanunu'nda yapılan son değişikliklerle bu şirketlere

karşı keyfi müdahalelere zemin açabilecek hükümler konulmuştur. Halbuki, bu konuda acilen hukuki altyapı oluşturulmalı ve sistemin önünü tıkayan engeller ortadan kaldırılarak, çok önemli olan bu kaynak, ülke ekonomisinin ve tasarruf sahiplerinin menfaatine kullanılmalıdır.

“Teşebbüs hürriyeti ve mülkiyet hakları” yalnızca Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Türk Ticaret Kanunu ve Rekabet Kanunu ile değil, aynı zamanda Türkiye’nin imzaladığı ve uymakla mükellef olduğu Avrupa İnsan Hakları Anlaşması (onun mülkiyet edinme ile ilgili 1. Maddesi ve örgütlenme hürriyeti ile ilgili 11. Maddeleri), Birleşmiş Milletler Kültürel ve Sosyal Haklar Antlaşması ve İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi ile de korunmaktadır. Buna rağmen yapılan hukuk - dışı uygulamalar, milli sermayenin olduğu kadar, yabancı sermayenin de ülkemizde yatırımlar yapmasını engelleyebilecek tedirginlikler yaratmaktadır.

Teşebbüs hürriyetine yönelik baskıların arkasında, tekelci ve kapalı ekonomi yanlısı sermaye ile, Anadolu’da 1980’li yılların ortalarından itibaren uygulanan ekonomik liberasyon ortamında gelişen, dinamik, rekabetçi ve dışa açılan müteşebbisler arasındaki ekonomik mücadele yatmaktadır. 1950’li yıllardan bu yana devlet kredileri, teşvikler ve ithal ikameci politikalarla beslenen ve büyütülen devletçi sermaye odakları, 1990’lı yılların globalleşme ve uluslararası rekabet ortamına ayak uyduramayıp, iç piyasaya yönelik tekelci veya kartelci konumlarını devam ettirmek istemekte ve ülkenin ekonomik kaynaklarını, dinamik ve rekabetçi, yeni müteşebbislerle paylaşmaya razı olmamaktadırlar.

Rekabetle alt edemediği rakibini, **“yeşil sermaye”**, **“irticai sermaye”** gibi suçlamalarla başkalarına saf dışı ettirmek, son

yıllarda sıkça başvurulmuş yollardan biri olmuştur. Maalesef bir kısım yargı ve bürokrat çevreleri de cesaret verici tutumları ile, Anayasayı, kanunları hatta ülkemizin imzalamış olduğu Uluslararası anlaşmaları ihlal etmek pahasına ekonomik ve sosyal refahımızı tehlikeye atmaktadırlar. Müteşebbisler arasında “sermayenin rengi” diye bir kavram ortaya atarak bölücülük yapmak, devlet teşviklerinden yararlan-dırmamak, olağan mali denetimler dışında suni sebeplerle tacizde bulunmak, kamunun altyapı ve özelleştirme ihalelerinde ambargo uygulamak, devlet bankalarından yararlan-dırmamak ve özel bankalara sun’i baskılar uygulamak anayasanın eşitlik ilkesine aykırıdır.

Kaynak sıkıntısı çekilen ve 4 milyar dolar için 2 yıldır IMF kapısında beklenilmiş olan bir dönemde, halka açık şirket modeli ve ülkeye döviz girişi meşru bir denetim içinde teşvik edilmelidir. Serbest piyasa şartları içinde sosyal refah ve kazanç dengesini sağlamak, ekonomik hayatı idare edenlerin en önemli hedefi olmalıdır. Daha hızlı kalkınmak ve dış dünyaya açılmak için girişimcilerin sayısı mutlaka artırılmalı, girişimcileri tedirgin eden hukuk-dışı baskı ve denetimler kaldırılmalıdır.

İÇ VE DIŞ BORÇLANMAYA ANAYASAL SINIRLAMA GETİRİLMELİDİR

Son 10 yıldır ülkemizin ekonomisinde bir kangren yara halini alan ve reel ekonomiyi gerileterek rant ekonomisini teşvik eden, ülkenin yarınlarnı ipotek altına alır tarzda hesapsız iç ve dış borçlanma sorunu ile ilgili olarak Anayasal bir sınırlayıcı düzenleme getirilmelidir. Böylece siyasi otoritenin ülke ekonomisini yönetmede disiplini sağlayıcı bir mekanizmayı dikkate alması gerekmektedir. Avrupa Birliği içinde yer alan Ekonomik ve Parasal Birliğe girmeye ehil olmak için ilgili üye ülkenin kamu borçlarının GSMH'nun % 60'ını geçmemesi ve bütçe açığının da GSMH'nun % 3'ünü aşmaması şartlarına uyulması gereği, kamu borçlanmasına anayasal sınırlama getirmede iyi bir örnektir.

MEDYANIN HAKSIZ REKABETİ ÖNLENMELİDİR

Toplum ve kamu olayları hakkında halkın bilgilenmesini sağlayan medya demokratik sivil toplumun vazgeçilmez gereğidir. Ülkemizde medyanın hür olması ve özel televizyonların çeşitlilik arzemesi önemli bir kazançtır. Bu çeşitliliğin muhafaza edilmesi ve daha da geliştirilmesi siyasi ve ekonomik hayatın sıhhatli işlemesine katkıda bulunacak, kamu oyunun yönetime katılmasını kolaylaştıracaktır.

Bununla beraber, son yıllarda giderek artan bir şekilde medya kuruluşlarının sermaye çevrelerinin kontrolü altına girmesi, haber ve yorumların ekonomik savaşın silahı olarak kullanılmasına yol açmaktadır. **Medya şirketlerinin sahiplerinin, ellerindeki kamuoyu oluşturma araçlarını, haksız rekabete yol açar tarzda ekonomik menfaat sağlama yolunda kullanmalarına karşı yasal önlemler alınmalıdır.**

Diğer taraftan, bazı medya kuruluşları kişilerin hak ve özgürlüklerini açıkça ve bazen art niyetli olarak çiğneyebilirken, yazılı basında yeralan yanlış ve haksız haberlerle ilgili olarak alınan düzeltme kararları yayınlanmamaktadır. Bu konuda RTÜK kanununda öngörülene benzer bir düzeltme hakkı tanınmalıdır.

SONUÇ

Siyasetin olağan dönemlerde ve yasal koşullarda yapıldığı demokratik bir ülkede, milletin istekleri devletin genel politikalarına hakim olur. Toplumun talepleri uzlaşma içinde anayasada karşılığını bulur. Ne var ki, Türkiye’de olağanüstü dönemlerin sürekli hale gelmesi nedeniyle millete hükmeden devlet anlayışından, millete hizmet eden devlet yapısına geçilemiyor ve kaynaklar verimli şekilde kullanılmıyor.

Türkiye’de Parlamento, siyasi partiler ve sivil kurumlar olağanüstü dönemleri geride bırakacak, dengeli, katılımcı, barış içinde bir arada yaşama esasına dayalı bir anayasayı hayata geçirmek için elinden geleni yapmalıdır. Bir sivil toplum örgütü olan MÜSİAD da bu alandaki sorumluluğunun bilincinde olarak, Türkiye’nin demokratikleşmesine gerekli katkıyı yapmak amacıyla bu raporu tartışmaya açmaktadır.

Dini ve ahlaki normlara bağlı olarak geçen 1000 yıllık tarihi birikimi, modernleşme döneminin imkan ve tecrübeleri ile birleştirerek, demokratik, sivil ve uzlaşmacı bir anayasa yapılması konusunda her kesimin görüşlerinden yararlanılmalıdır. Bu ülkede yaşayan ve hangi düşünce ve inançtan olursa olsun her fert, en az diğerleri kadar hakça ve insanca yaşama hakkına sahip olmalıdır.

Düşünce, inanç, sosyal sınıf ve statü farkı gözetilmeksizin, gerçek anlamda din ve vicdan hürriyeti, teşebbüs hürriyeti, düşünce, ifade ve örgütlenme hürriyeti, aralarında hiçbir ayırım yapmaksızın tüm vatandaşlarımızın hakkı olmalıdır. Bu hak ve hürriyetlerin sağlanması için yetkilileri etkileyip yönlendirmek ise, sorumluluk bilincine sahip herkesin görevidir.

0073

ISBN 97062-2-9